

אמתי בן-דוד
בית מדרש בכורי יוסף
חבורת חולין ובכורות, והוראת כשרות הבשר
בבית הכנסת שארית יוסף
ע"ש ר' בכור יוסף בן-דוד ז"ל
מח"ס שיחת חולין – עמ"ס חולין
רחוב הרב סורוצקין 24, ירושלים

בס"ד, ירושלים עיה"ק ת"ן, ח' באלול תשע"ז
לכבוד מעלת ידידי רב הפעלים לתורה ולחינוך
בוגר בית מדרשו הרב א"נ הכהן שליט"א

לאשר ביקשתני לכתוב לך דעתי הענייה אודות התרנגול המכונה **בראקל**, והאם השתנתה דעתי מאז המכתב שכתבתי לאגודת מסורת העוף לפני כשנה וחצי. שהרי בינתיים יצאו על עוף זה עוררין גדולים מזקני חכמי הדור שליט"א וטענו עליו טענות רבות ורעות, ולא ראית בכתובים תשובות עליהן.

הנה המכתב ההוא כתבתי בשעתו שעת הדממה שלפני הרעש, ואני עדיין עומד מאחורי כל מלה שבו ולא הדרני בי במאומה, אך כיון שעתה פרצה הסערה במלא עוזה ויצאה מכותלי ביהמ"ד אל השווקים והרחובות ופשה הנגע על קירותיהם, אין רצוני להשתתף בויכוח ולנקוט צד במחלוקת. אמנם בבית מדרשו בחבורת לומדי מסכת חולין אשר עמנו, ישמרם צורנו וינצרים, אשר אך לפני כמה חודשים עסקנו בסוגיא דנשר ועופות הטהורים והטמאים, חזרנו עתה לדון בכל הערעורים בכובד ראש כראוי להתייחס לדברי גדולים, וניסינו להבין ולהשכיל איזו טענה לקרב ואיזו לרחק ועמלנו למצוא להם תשובות, וכיון שלא ראינו במקומות אחרים שכתבו תשובות לערעורים, העליתי על הכתב מעט ממה שעלה בדינו, אך כיון שלא הגעתי לכלל הוראה ופסיקה, וקטונתי מלהכריע במצווה רבתא זו, וכל מעשי כתיבתי אינן אלא כלבלי בעלמא, על כן אינני מפרסם מכתב זה כדי שלא להכניס עצמי בין ההרים הגבוהים שלא ירוצו מוחי, ולא יחברו עלי התלמידים כתרנגולים של בית בוקיא. ומכתב זה אשר לפניך שלחתי לך באופן פרטי ואישי כחבר בית מדרשו, ובין תבין את אשר לפניך שהוא עבודך בלבד ואל תראהו ואל תשלחהו לזולתך מלבד חבורת ידידינו ותלמידינו יצ"ו.

ועתה אלקטה בין האומרי"ם את כל תלונות בני ישראל אשר הם מלינים על תרנגול הבראקל, וארשום כאן אך ורק את הטענות שכתבו במכתבי קודש כדרכה של תורה והגיעו אלי בתוך כותלי ביהמ"ד (ולא מה שהתפרסם בתקשורת או ברחובות), ואביא דבריהם, הקטנים עם הגדולים, בלי הזכרת השמות הקדושים, ואתייחס רק לנאמר ולא לאומר, כל איש לפי מהללו ומעלת כבודו.

משום מה, ונשגב מבינתי מפני מה, כמעט כל הכותבים שליט"א תולים את היתר הבראקל באיסור התרנגולים התעשייתיים, שאם אלו אסורים אזי ההוא מותר, ואם אלו מותרים אזי ההוא אסור או שאין תועלת בהבאתו, ולא זכיתי להבין מאי תליא הא בהא, וכי אי אפשר ששניהם יהיו מותרים או אסורים.

ולכן אביא תחילה את הטענות שכתבו להתיר את התרנגולים התעשייתיים המצויים ואח"כ את הטענות שכתבו לאסור את הבראקל.

(א) אין כל סיבה לאסור את העופות התעשייתיים המצויים, כי לא נשתנו כלל ממראה התרנגול של פעם, אלא הכל הוא רק השמנת חלקי הגוף והבשר הנצרכים

לאכילה, דבר שהיה מצוי גם בעבר בעופות בודדים ("תרנגולים מפותמים") אלא שעתה פיתחוהו שיהיה מצוי בכולם.

(ב) התברר אצל המומחים שכל ההכלאות שעושים הן אך ורק ממיני התרנגולים הידועים והמוכרים לנו ככשרים.

(ג) בדורנו אין לחשוש להכלאות שנעשו בעבר, כי כבר נטמעו ונתערבו בין העופות והרי הן כמין אחד (כמש"כ ערוה"ש בהלכות כלאיים סי' רצ"ז השני סעיף ט', ובדרכ"ת סי' פב ס"ק ל' שהביא משו"ת בית שלמה שהתיר הוולדות מטעם ספק ספיקא, וע"ע בשו"ת קנה בשם ח"ד מו).

(ד) עצם העובדה שמזה שנים אנו שוחטים ואוכלים את בשר העופות הנ"ל, היא עצמה יוצרת מסורת טהרה (כמש"כ הרב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' כב על תרנגול האינדיק).

(ה) העובדה שאוכלים אותם מזה שנים כל רבותינו גאוני וצדיקי ארץ בלי פקפוק, היא ראיה שהם טהורים, שהרי בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, ואין להוציא לעז על רבותינו ואבותינו.

(ו) כאשר התחילו לשחוט עופות תעשייתיים בא"י בערך בשנת תשט"ו הביאו את האפרוחים הראשונים מארה"ב, וביררו תחילה רבני א"י ונודע להם שבשחיטות היראים בארה"ב יש להם מסורת על הגזעים קורניש ופלימות' רוק, ועל סמך זאת החלו לשחוטם בא"י. ואחד החכמים שליט"א אף טען לי שיש לו ראיות על מסורת לתרנגול הרוק גם באירופה עד דורו של החכם צבי.

תשובה

וזה החלי לענות בעניות דעתי ובקוצר הבנתי.

(א) רואים בבירור שינויים מהותיים בין התרנגולים שהיו מצויים בעבר הלא רחוק (לפני כחמישים שנה) לבין התרנגולים התעשייתיים של היום, כגון בגודל החזה הענק והרך (שניצל עשיר בבשר עסיסי), וכגון בשוקיים הבשרניים הקצרים והשמנים. ובכל אלו מודים ומצהירים חברות הפיתוח והטיפול שעשו במתכוין וביודעין כדי להשיג ולהגיע לתוצאות אלו. אולם התרנגולים המפותמים שהיו בדורות שעברו לא עלו במשקלם מחמת בשר שנוסף בהם בעיקר עקב שומן פיטום רב שנוסף בהם (ראה בשו"ת באר עשק סי' סא שהובא בתבואות שור סי' מט ס"ק ב').

(ב) יש הודאת בעל דין מפורשת בספרי חכמי המדע שבכדי לייסד בעבר את גזעי העופות התעשייתיים, הכליאו בהם עופות שאין לנו מסורת עליהם. (לפני שנים ביקרתי בספריית בית הספר ללימוד רפואה וטרינרית שבפקולטה לחקלאות בעיר רחובות, ואחד מעובדי הספרייה בעת"ש יר"ש הביא לי מספרי הלימוד המדעיים המעודכנים ביותר שמהם לומדים הסטודנטים וצילמתי לי מהם) בספריהם הרשמיים הם מתארים כיצד פיתחו את גזע **הקורניש** במחוז קורנוול שבבריטניה בהכלאות עם תרנגול הקרב **המלאי** (מארץ מלזיה שבמזרח הרחוק), מראהו של תרנגול זה רחוק ממראהו

של תרנגול רגיל וכל גופו מותאם להאבקות עם זכרים מבני מינו להנאת צופי האיצטדיון, רגליו דקות וארוכות, וחזהו בולט (כי משתמש בו לדחוף את יריבו בה תגוששיות) וצוארו ארוך וכרבותו זעירה ביותר גם כשגדל. הכלאות אלו הניבו את תרנגול שעשועי הקרבה **קורניש האנגלי** שנשאר בו מבנה הגוף הרחב והרגליים הפשוטות והחזה הבולט. ושוב מתארים שם כיצד פיתחו בארה"ב מהתרנגול המלאי את הגזע **רוז איילנד** (שהוא ספק הביצים העיקרי שם כיום). וממנו פיתחו את הגזע ניו המפשייר. עוד אחד מהגזעים שפותח מהכלאות של תרנגול **קוצ'ין** מארץ הודו המכוסה בנוצות מכף רגל ועד ראש, והכליאוהו עם התרנגול מאיי יאווה שבמזרח הרחוק ויצא גזע **הפלימות' רוק** (הידוע בארץ בשם 'רוק' שכנראה שמו הוא על שם בעל חברת הפיתוח העשיר הגדול רוקפלור שהשקיע כספים אדירים בפיתוחו). ולאחר מלחמת העולם השנייה כשהיה בעולם מחסור בבשר, החלו בארה"ב החל משנת תש"ה במירוץ אדיר תעשייתי לפיתוח והגדלת כמויות הבשר שבעוף, ופיתחו הכלאה של **הקורניש עם הרוק** ששילב את תכונותיהם יחד. כך הגיעו לתרנגול גדול ובשרני הראוי לעלות על שולחנם של הלקוחות הרעבתניים הדורשים שניצל גדול ושוקיים מלאים. ספרי המדע מתארים שם שלא היה די למפתחים בגזע החדש שיצרו, אלא בכוונה תכננו אותו באופן שתכונותיו מחזיקות רק לדור אחד או שנים, כדי להכריח את מגדלי העופות תמיד לרכוש מהחברות אפרוחים חדשים, כי אם ימשיכו להוליד ולדות, יהיו חלק מבני הדור הבא חסרים התכונות הרצויות כגון נוצות לבנות ובשר עשיר. ולכן כל הזמן מכליאים שוב ושוב את סוגי העופות זה בזה גם בזכרים וגם בנקיבות, כדי לשמור ולשפר ולטפח את התוצאות. לפי הדברים האלו יוצא שכל הזמן המפתח ביד חברות הפיתוח והטיפוח ושוב ושוב הם מכניסים מינים שאבותיהם היו חסרי מסורת טהרה ברורה. אני בעניי קיבלתי צוואה מחיים ממו"ר הג"ר משה הלברשטאם זצ"ל בשם רבו המובהק **בעל שבט הלוי זצ"ל**, שחובה קדושה עלינו לנסות למצוא דרך לפקח על ההכלאות, ואם לא נמצא אזי עלינו לחתור למצוא בעולם מין שלא עלה עליו עול ההכלאות או לפחות כמה שפחות התערבו בו יחסית לשאר מינים. ולפחות עתה נמתח קו ונעצור את מה שהיה עד כה, ונתחיל לפחות מעתה בשמירה עליו שלא יחמיר מצבו.

ג) היתר הערוה"ש הוא נפלא כדי להצדיק את מה שאכלנו עד כה, והיתר הדרכ"ת מחמת ס"ס הוא טוב לאחר מעשה (כמש"כ פוסקים רבים בשם המרדכי יבמות רמז כא שהיתר ס"ס הוא בדיעבד אבל לא לכתחילה), אבל בשעה שיש חשש וחשד שממשיכים בהכלאות, מדוע שנמשיך לצרוך מתוצרתן אם נצליח למצוא עוף טהור יותר, ועד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר.

ד) מש"כ הרב הנצי"ב על יצירת מסורת למפרע בעוף הנמצא בינינו ואנו רואים שאינו דורס, הוא דוקא אם גדל בינינו בחצרות בתינו ומחפש מזון בכוחות עצמו כמו בימים עברו, שאז יכולים אנו לעקוב אחר דרך אכילתו ותפיסת מזונו במשך שנים רבות עד שתיווצר לנו מסורת לטהרתו. אבל העופות שלנו גדלים בלולים סגורים ומזונם מסופק להם דבר יום ביומו, ואינם מסתובבים במקום שנוכל לראות כיצד הם תופסים את מזונם בכוחות עצמם.

ה) ודאי וודאי שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים ולכלל ישראל קדושים, ואף אחד לא בא בטרוניה על הדורות הקודמים שהשתדלו עד כמה שידם מגעת, ויש היתרים לכל מה שהיה עד כה, ולא שמעתי על אף אחד מאותם שהפסיק לאכול את התרנגול התעשייתי, שהגעיל את כליו, רק אומר דמאי דהוה הוה ומעתה חושבנא טבא. ואנו רואים שבכל דור ודור באים הגדולים ומנסים לתקן דברים הטעונים תיקון, וכמו שאמרו בגמ' חולין דף ז' ע"א 'מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו' ומשמע בפירש"י שם שהניחו בכוונה, וביאר בבן יהוידע שלא הניחו תיקון העניין מתוך עצלות חלילה, אלא מחמת תגבורת הסט"א לא הניחה להם לשום לב לתקן הדבר, ורק בדורות האחרונים נחלשה הקליפה וזכו חכמי הדור ההוא לתקנו וליסדו. וכך יש לומר בכל הדברים שאנו רואים בדורות הללו שאיכשר דרא, כגון לענין זהירות באיסור תולעים, ותשמישי קדושה מתוקנים, וארבעה מינים מהודרים, ואין בזה שום פחיתות או הוצאת לעז לדורות הקודמים שעשו כל מה שביכולתם וכלפי שמיא לא נתחייבו במאומה, אך בדור שהגיע בכוחו לתקן ודאי שמחוייב הוא לתקן.

ו) קשה לי להבין כיצד יש מסורת עתיקה לגזע **הקורניש** שפותח במאה השנה האחרונות במחוזות הכפריים שבבריטניה, ולגזע הרוק שפותח באמריקה היבשת החדשה חסרת המסורת הקדומה. לפי מה ששמעתי נ"ל דגופא דעובדא הכי הוי. מה שאמרו שבא"י בשנת תשי"ב סמכו על המסורת של קהל היראים בארה"ב, היה שסמכו על העובדה שבשחיטתה של ק"ק דחסידות סאטמר שחטו את העוף האמריקאי המצוי, כי האדמו"ר מהריט"ב זצ"ל בעל ויואל משה הגיע לשם בשנת תש"ט בשעה שפיתוח גזע העוף היה בשיאו, ומסתמא סמכו על הגר"א קוטלר זצ"ל שבישיבתו בלייקווד כבר שחטו מגזע זה עוד לפני כן, אבל לא קבלו מסורת מסויימת עליו, ואדרבה מספרים תלמידי הגר"א"ק שכאשר הגיע ללייקווד בשנה הראשונה וראה ששוחטים אותם, לא רצה לאכול מהם ואמר שהם אינם נראים כמו התרנגול שהיה באירופה, והשוחט ענה בשנינות שגם האברכים של אמריקה אינם נראים כמו האברכים שהיו באירופה, והגר"א"ק שמע והבין בצער שנקלע לעולם חדש שבו יש להתמודד עם הקיים במיעוטו, ושוב לא דיבר בעניין זה. וכך הוכשר התרנגול האמריקאי לבוא בקהל היראים שם, ועם הכשר זה הובא לא"י.

הטענות שכתבו לאסור את הבראקל.

ז) כל הידיעות על טהרתו של תרנגול הבראקל נובעות מהגויים חברי המועדון של משמרי הבראקל בבלגיה, ואין נאמנות לגוי אפילו במסיח לפי תומו כשבא להשביח מקחו (ראה ש"ך יו"ד סי' שט זס"ק ב).

ח) מאידך גיסא יש מקורות של גויים הכותבים שלפני יסוד המועדון וגם לאחריו הכליאו את הבראקל עם עופות אחרים כגון עם תרנגול גמדי בעל ביצים זעירות (מין שנאסר בספר תולדות יצחק מקומרנא).

ט) חכמי הגנטיקה מצאו בתאי גופו של הבראקל גנים של תרנגולים מסוגים שונים.

י) מחמת כל השינויים בגופו ובהתנהגותו של הבראקל שיפורטו להלן, זקוק הוא למסורת משל עצמו, ואין לו, כי מגיע ממקום נידח שלא היה בו ישוב יהודי, כי יהודי בלגיה התגוררו רק בשתי הערים הגדולות ולא בכפרים הרחוקים שבמחוז בראקל, ואפילו אם נמצאו כמה שוחטים בודדים המעידים ששחטוהו, אין בכך

להביא לנו מסורת, שהרי לשון השו"ע היא "שיהיה דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור", כלומר כל בני הקהילה היהודית באותו מקום מכירים אותו כעוף טהור.

(יא) יש עדויות שיהודי בלגיה נמנעו מאכילת תרנגול הבראקל.

(יב) הבראקל במשך שנים ארוכות היה בסכנת הכחדה ולא היה מצוי כלל, ואז חברי המועדון אספו כמה בודדים ששרדו באי אלו כפרים, והחלו מהם בתנופה מחודשת לגדל אותם. כך שאפילו היתה לו מסורת טהרה בישראל הרי נפסק הרצף שלה ואבדה המסורת.

(יג) כל השוחטים שהעידו ששחטו כאלה תרנגולים בא"י ובירושלים ובת"א או במזרח אירופה ובצפון אפריקה, התכוונו כנראה לתרנגול בלאדי ערבי הדומה לבראקל הזהוב, אבל הבראקל האמיתי מעולם לא היה בא"י או בשאר ארצות חוץ מבלגיה, וגם שונה הוא מהתרנגול הבלאדי הערבי בצבעיו ובמבנה גופו.

(יד) עדות השוחטים היא על מילתא דלא רמיא עליהו (כדמשמע בתוספות כריתות יב ע"ב ד"ה לא נתכוונתי), שעתה הם נזכרים למפרע במה שהיה בצעירותם ויש לחשוש שלא מדייקים בזכרון הפרטים לאחר שנים כה רבות.

(טו) עשו ניסויים להעמיד מעופות אלו על מוט או מעקה, וראו שהוא חולק את רגליו שתי אצבעות לכאן ושתי אצבעות לכאן, שהוא סימן טומאה מובהק כמובא בשו"ע וכתב הש"ך (ס"ק ו) שאפילו יש לעוף מסורת טהרה אך ראו שחולק את רגליו, אין לסמוך על המסורת וקבלה בטעות היא.

(טז) בכתבי החוקרים מצויין דבר המיוחד בעוף זה שביציו הן עגולות מכל צדדיהן כלומר הן בצורת כד וכד שהוא מסימני ביצי העוף הטמא כמובא בשו"ע סי' פו סעיף א' שביצה ששני ראשיה עגולים אסורה באכילה אפילו אומר המוכר עליה שהיא ביצת עוף טהור. והביא הדר"ת (ס"ק ו) בשם הפר"ת שעוף הידוע לנו כטהור שהטיל ביצה ששני ראשיה עגולים יש לחוש שמא נתערב עוף זה במין עוף טמא כיון דאיתי ליד ריעותא שהטיל ביצה בסימן טומאה, ולכן מחזיקים עוף זה באיסור מכאן ואילך ואוסרים אותו ואת ביציו.

(יז) רגליו ומקורו שחורים (בגוון הקרוי אפור) שיש אומרים שהוא סימן טומאה באווזים (כמובא בדר"ת ס"ק ו').

(יח) הזפק שלו קטן ויש לחוש בו לעוף טמא (כמש"כ התוס' חולין סב ע"א ד"ה מפני, שזפק הזריר קטן ולכן אסרו רבי אליעזר כי אין עליו שם זפק).

(יט) כרבולתו שונה מכרבולת שאר תרנגולים כי היא בעלת בליטה גדולה באויר לצד הצואר (ולכן יש לחוש בו לדוכיפת שהוא תרנגול הבר שאמרה הגמ' חולין סג ע"א שהודו כפות ופירש"י שכרבולתו כפולה).

(כ) החרטום העליון שלו בולט החוצה ומסתיים בכיפוף חד, וזהו סימן לעופות הדורסים (כמובא בשיחת חולין עמ' תכא בשם שער השמים).

(כא) הקנה שלו אינו עגול כקנה של עוף אלא הוא פחוס (כלומר העוגל שלו נראה כאילו מעוך).

(כב) פרצופו משונה מפרצוף תרנגול, כי עיניו גדולות ושחורות כיענים במדבר או ככוס חרבות.

(כג) נוצותיו ארוכות והן מסתיימות בקצה חד ולא מעוגל כשאר העופות הטהורים.

(כד) זנבו ארוך כזנב הטווס.

(כה) צבעיו שונים מצבעי שאר התרנגולים.

(כו) קול קריאת הגבר שלו שונה מקול קריאת הגבר של התרנגול הבלאדי.

(כז) התנהגותו קפצנית ופראית יותר מהתנהגות התרנגול הבלאדי.

(כח) מעופף כציפור לגובה.

(כט) הוא חששן ופחדן כציפור בר, ואין כמוהו מוכשר להימלט מטורפיו ורודפיו, כשרואה אותם ממרחק עצום מיד נמלט הוא לנפשו, וזה סימן של ציפור ולא של תרנגול, כי הגמ' (ב"ק צג ע"א) אומרת שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה, משמע שתרגול איננו נרדף.

(ל) מבנה גופו בעל רגלים ארוכות וצואר זקוף הוא כשל תרנגולי קרב האכזריים.

(לא) יש לו על צוארו שערות ארוכות (ועל כן בעברית החדשה יש המכנים אותו בשם 'העוף הנזיר' כדרכם של המחדשים לקחת מושגים של קדושה ולהפכם לחולין), דבר שלא מצוי בתרנגולים ולא הוזכר בהלכות שחיטה שיש להיזהר בו מכיסוי השערות עלבית השחיטה משום פסול חלדה (רמ"א סי' כד סעיף ח').

(לב) בצוואר במקום השחיטה עצמו אין נוצות כלל (וזהו שינוי של צואר ערום שהוזכר בדרי"ת ס"ק לג).

(לג) העסקנים שהביאוהו עתה לא"י הכליאו אותו כמה דורות עם הפטם הרגיל שלדעתם אסור, וזה גרוע יותר מהכלאות הגויים שאפשר להתיר משום דבדיעבד לא חיישינן לזרע האב (ראה ב"י סי' טז ד"ה ומשי"כ נוהג), אך הם עשו מעשה ישראל בידים לכתחילה.

עד כאן מה שראיתי ואספתי מטענות החכמים האוסרים שליט"א, ושטחתי רובן לפני לומדי בית מדרשנו, וטרחתי להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד, ואני תפילתי לפני בוראי שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתו, ויאיר עיני במאור תורתו להשיב על דבר אמת.

תשובה על הבראקל.

(ז) שומרי תרנגול הבראקל מקפידים מאד שלא לערבו בשום מין אחר. ברגע שמערבים אותו מאבדים הוולדות את צורתו האופיינית היפה המחולקת לשלש דוגמאות צבע, צוואר, גוף וזנב. יש בידם ציורים עתיקים המראים כיצד היה נראה לפני מאות שנים והם טוענים שלא נשתנה מראהו מאז. אחד התנאים לקבלה למועדון שומרי הבראקל ולהשתתפות בתחרות היופי השנתית של התרנגולים, הוא שלא מחזיקים עמו בלול שום זן אחר, והעושה כן נפסל להשתתף. וכל אחד נכווה בחופתו של חברו וצופה עליו להפילו ולנסות לתופסו ברמאות ולפסול את זכייתו בתחרות.

ח) לא ראיתי את המקורות הזרים, אך שמעתי ממי שעבר עליהם והביאם לפני **בעל שבט הלוי זצ"ל**, שרובם הסכימו שלא נמצאו הכלאות בתרגול הבראקל, ורק מקור אחד טען שהיו בו הכלאות, ובעל שבט הלוי הורה שאין לחשוש למקור יחיד זה, שיש לתלות שכתב כן רק להקניט ולצעוריה לחבריה ולאו כל כמיניה לפסול המוחזק לטהור. מה שטענו שהוכלא עם תרגול גמדי בעל ביצים זעירות, קשה להניח שאירע כדבר הזה בלי שישפיע על גודלו וגודל ביציו שאין אנו רואים בהם היום שום נטייה לקטנות או גמדות. ואפילו אם תמצי לומר שהיו אי אלו הכלאות לפני יסוד המועדון, לפחות יהיה בידנו מין שיש לו כמאה ועשרים שנה בלי ריעותות של הכלאות ודלאכהמינים המצויים כיום שבכל יום ממשיכות הריעותות להתחדש בהם בלי ידיעה ברורה מצידנו.

ט) כשם שאין חוששים לדעת חכמי הגנטיקה להלכה לעניין יוחסין וזיהוי אבהות (ראה שו"ת ציא"ל ח"ג סי' קד, ובשו"ת יב"א ח"י אבה"ע סי' ט"ז) כך גם אין לחשוש להם בבדיקות שעורכים בתאי התרגול, שמא מה שמצאו לא בא מחמת הכלאות אלא מחמת מוטציות עצמיות וכדומה.

י) מה שיהודי בלגיה לא אכלו את תרגול הבראקל אינו מחמת חוסר מסורה, אלא מחמת נדירותו ויוקרו אף אחד לא היה שוחטו, ובפרט העופות הגדלים אצל חברי מועדון שומרי טהרת הגזע ודאי לא היו מוכנים למוסרו לשחיטה, רק לאחר שהזקין וכדומה שאז מי ירצה לאכול מבשרו הדל. וגם כידוע הוא מין המיועד לגידול ביצים ולא לגידול בשר, ובתקופת הזוהר שלו שהיה מצוי היה נפוץ גם בארץ הולנד השכנה, ובימי הקיץ היה מטיל ביצים לרוב, וחכה"ט מתארים שאחת מתכונותיו של תרגולת זו שאינה אוהבת לדגור על ביציה, לכן היו לבני הכפרים ביצים רבות דספנא מארעא והיו מספקים את ביציו בני הכפרים שבמחוז בראקל הנמצא ממזרח לעיר בריסל שבה לא פסק ישוב יהודי מימות גירוש ספרד. וכל היהודים שעברו בעיר זו בדרכם לאנטוורפן וכל שכן אותם שגרו בבריסל היו קונים ביצים השוק שהגיעו מהכפריים ואף אחד לא חשש שיש מין ביצים הבאות מעוף חסר מסורת שאין לקנותן.

יא) לא נמנעו אלא לא היה מצוי לאוכלו אלא רק את ביציו.

יב) כיון שהוא מין תרגול ידוע, ומראהו לא השתנה באותן שנים שלא היה מצוי, יש לומר שהמסורת שהיתה לפני כן לא איבדה את הרצף, כי הכל ראו שהוא המשך של אותו תרגול שהיתה להם מסורת עליו לפני כן. ועוד י"ל, לפי מה שאכתוב להלן שהשינויים שבו אינם מספיקים להצריך לו מסורת משלו, ומועילה לו המסורת הכללית של כלל התרגולים, לכן לא מפריעה לנו אותה תקופה שלא היה מצוי.

יג) בנושא **התרגול הבלאדי** הערבי, עשיתי בעניי חקירות ודרישות רבות, התבוננתי בתרגולים המצויים בישובי הישמעאלים בא"י בגליל בבקעה בשומרון ובמדבר הנגב, וראיתי שערוריה רבה. יש מראה כללי של תרגול בלאדי שחור חום עם גוונים ירוקים, אך מצויים בו מראות מסוגים שונים, ומצויים בו כמעט כל הריעותות והמראות המשונים שמנו הפוסקים. תרגולים ערביים רבים הם בעלי כרבולות כפולות או בעלות כרבולות בצורות משונות כפרחים וציצים, תרגולים

בעלי חמש אצבעות, רגליים ומקור שחורים, סוגים גמדיים, בעלי נוצות ברגליים, ועוד ועוד. התברר לי שדווקא הערבים אוהבים להשתעשע בהכלאות טבעיות בין סוגי עופות והם שמחים ונהנים לגלות בהם תופעות שונות ומשונות. זאת ועוד שהרי הם מקפידים לקיים את מצוות המלאך שאמר לאמם "ידו בכל", וגם הם אוהבים לקיים מצות הכנסת אורחים ומאמצים ללוליהם אורחים מכל אשר בחרו מחצרות בני דודיהם שבמושבים או מתרנגולים שנמלטו מגורלם במשחטות שבהם הם עובדים. כך שמצב התרנגול הבלאדי הוא ערבוביית ערב רב, והמדמה את תרנגול הבראקל אליו עושה את ההיפך מרצונו. וידוע לי משוחטי ירושלים הוותיקים שמצב התרנגול הבלאדי הוא כך מזה שנים קדמוניות, והעידו לי שוחטים שתמיד היו שוחטים בירושלים ובמושבים תרנגולים אלו והיו מהם בעלי חמש אצבעות וכרבות מוזרות ושינויים אחרים, ולא חשו להם, כי אמרו שמה שהצריך השו"ע מסורת הוא דוקא למין חדש שבא לפנינו, אבל אלו כולם תרנגולים הם, ומועילה בהם מסורת התרנגול הכללית. וכתב הזב"צ (סוף ס"ק ז'): ודע דהא דאמרינן דנחוש לפירוש רש"י [בדריסה], היינו חוץ מן התרנגולות משום דסמכינן על פירושי אחריני. וכך ראיתי בתמונות ששלח אלי כבוד הרב הראשי לתוניסיה שליט"א שהראה לי תמונת עופות שהם שוחטים בק"ק ג'רבא זה חמישים שנה, וידוע שיש לקהילה זו מסורות קדמוניות מימות הגאונים, וצבעיו של עוף זה דומים מאד לצבעי הבראקל, אך אינם מסודרים יפה כמוהו (צואר, גוף, זנב). אך לענ"ד לא יועיל למחפשי מסורת לבראקל, כי ראיתי שם תמונות של שאר התרנגולים ששוחטים שם, וביניהם בעלי כרבולת בצורת פרח, ובעלי נוצות ברגליים, וגם תרנגולים קוצ'יניים עשירי נוצות ראיתי שם, ואפילו תרנגול משי סיני אמרו לי שהם שוחטים, שאף הוא פרה ורבה בחצרותיהם עם תרנגוליהם (והובא עליו דיון בדרי"ת ס"ק מא). ונראה לי שאף שהבראקל המקורי הטהור חי בדורות האחרונים בבגליה והולנד בלבד, מ"מ כתבו חכה"ט שמקורו מהעיר פיוס שבמצרים, ולכן נפוצים צאצאיו ותערובתיהם באיזור צפון אפריקה וארצות המזרח התיכון.

שלשום **קיבלתי עדות** מיהודי מעדת הבוכרים שבעיר סמרקנד, שגדלים בעירם משנים קדמוניות תרנגולים מזן ה**בראקל** הכסוף, אך הם יקרים ביותר ואין שוחטים אותם אלא אוכלים את ביציהם שנחשבות כמשובחות. יש גם סברא שבדרך כלל השוחטים הספרדיים לא קיבלו את חומרת הזב"צ (ס"ק כד) וכה"ח (ס"קכח) שהבינו שמרן המחבר בסעיף ב' מחמיר ממש כמו הרמ"א בסעיף ג', אלא סוברים כסברת הפר"ח והכנה"ג שהובא שם שמרן מיקל יותר מהרמ"א, וכן משמע קצת בלשונו שכתב בלישנא קלילא "אין לאכלו לפי שאנו חוששין וכו' אא"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם", ולא כתב כלשון הרמ"א שכתב ביתר עז "אין לאכול שום עוף אלא במסורת", ולכן הקילו יותר לא להתייחס לשינויים בעופות הבאים לפנינו בתור תרנגולים.

יד) כל שוחט יר"ש ששם אל ליבו חומרת וחשיבות המצווה שבה הוא עוסק כל היום, שם אל ליבו גם שלא יאכיל מאכלות אסורות, וודאי נותן אל ליבו לשים לב לכל הסימנים של העופות הבאים לפניו, והוא מבחין היטב בדקויות שבמראיהם וחילוקיהם מהמינים שאין עליהם מסורת, וודאי שנחשב למילתא דרמיא עליה שיכול להעיד עליו גם לאחר שנים.

טו) כיון שאני הקטן עשיתי ניסויים לפי פיהמ"ש להרמב"ם שתיאר היטב (פ"ג מ"ו לפי התרגום החדש של מכון המאור) "שעוף טמא כשהוא עומד על חבל או ענף דק הוא מניח מקצת צפרניו על אותו הענף מצד זה ומקצתן מצד זה באופן שהענף שתחת אצבעותיו הוא כמי שאוחז דבר ביניהן", משמע שצריך להעמידו על דבר דק שיוכל לעטוף ולאחוז באצבעותיו. לפי זה ניסיתי להעמיד תרנגולי בראקל על מקל של מטאטא, אך לא עלתה בידי כל כך, כי הם סירבו לשתף פעולה וקפצו מיד מהמקל אל הקרקע, רק תרנגול אחד הסכים להישאר בעומדו על המוט ואכן הוא אחז יפה כעוף טהור כשלש אצבעות קדימה והאצבע היתירה מאחור, אבל מ"מ לא ראיתי אף אחד מהם חולק אצבעותיו בעומדם על הגדירות שבלול. לכן התפלאתי מאד לשמוע בשם כמה מבקרים בלול שטענו שראו שהם חולקים אצבעותיהם. ולא נחה דעתי עד ששמעתי בשם אחד מבעלי הלול במושב, שהיה נוכח בשעה שאחד משלוחי הרבנים בדק חלוקת הרגליים, שכיון שלא נתנו לו להכנס ללול, הוא עמד בחוץ והציץ מבין החרכים וראה וצילם כיצד העופות עומדים על צינור רחב שעבר מעל הלול, וכיון שהצינור היה רחב וחלק, אצבעותיהם החליקו לכאן ולכאן, אך לא אחזו ולא יכלו להחזיק את הצינור הרחב ההוא בין אצבעותיהם כמו שדרש הרמב"ם בפייהמ"ש. לכן הרוצה לבדוק בעופות האם חולקים רגליהם עליו לעשות כן ע"ג מוט דק וחזק (שיהיה להם מספיק בטחון לשבת עליו ויוכלו להחזיק בו חזק כדרכם לישון על ענפי העצים או על הגדירות).

טז) במו עיני ראיתי ביצים רבות של תרנגולת הבראקל, וכולן היו בצורת חד וכד יותר מהביצים המצויות, שכמעט בכל יום אני רואה בביתי ביצים שבמראית העין הראשונה נראות ששני ראשיהן כד, ורק במדידה בתוך כוסית קטנה אני מצליח להבחין בהפרשים (כמש"כ בדרי"ת סי' פו ס"ק ד-ה). אולם ביצי הבראקל היו כד וחד בצורה ברורה וניכרת, ולא הבנתי כיצד כתבו ספרי החוקרים שמתכונתן הן כד וכד. ושאלתי את המבינים והסבירו לי שכוונת החוקרים לא לביצים עגולות לגמרי, אלא שיש כד וחד שמתחיל להשתפע לפני אמצע הביצה ואז רואים ממש חידוד, אבל בבראקל השיפוע מתחיל אחרי אמצע הביצה ולכן יש מקום יותר בתוכה לחלמון גדול, אבל בסופו של דבר היא מתחדדת בסופה, וזה כשר לכתחילה כמו שהביא בדרי"ת שם ס"ק ד' בשם שו"ת טוטו"ד.

יז) אין שום ריעותא בתרנגול במקור או רגליים שחורות, והוא דבר מצוי מאד בתרנגול הבלאדי. וכל מי שחשש לשחרות הוא רק באווזים וביונים כמו שכתבתי במכתבי הראשון עיי"ש. ובכלל לפני שנדבר על שינויים בצורת הגוף ובצבעיו, יש ללמוד היטב בספר דרכי תשובה את הסעיפים הקטנים ה' ו' כ"ד כ"ו כ"ז ל"ב ל"ג ל"ד ועוד, בהם נתבארו ע"פ הפוסקים הגדרים איזה דבר נקרא שינוי להצריך מסורת בפני עצמה, והכלל העולה הוא שכל דבר שדרך להשתנות ממדינה למדינה כגון גודל קטן וגדול או צבעים שונים, אינו נקרא שינוי להצריך מסורת, רק שינוי ניכר לכל רואה כגון צוואר ארוך מאד וכדומה, כדרך שאמרו בהלכות כלאי בהמה (ב"ק דף נה ע"א) שהגמל הערבי והגמל הפרסי אינם כלאיים זה בזה אע"פ שהאחד צווארו עבה והשני צווארו דק, אבל אווז הבית ואווז הבר כלאיים זב"ז שזה ביציו מבפנים וזה ביציו מבחוץ.

יח) בתרגולי הבראקל שאני פתחתי מצאתי זפק רגיל מנופח ומלא במזון כמו בכל עוף טהור. וכוונת התוס' היא לזפק קטן מאד שאינו בנמצא בבראקל.

יט) לא הבנתי כוונת המערער בזה, כי תרגול הבראקל יש לו כרבות גדולה וישרה בצורת מסרק בעל שיניים כמו כל תרגול והוא תהילתו ותפארתו. ואולי כוונתו לנקבה שמטבעה כרבותה קטנה ונופלת כלפי מטה.

כ) המערער רגיל לראות את התרגולים התעשייתיים, שקוטמים להם את קצה החרטום העליון בעודם אפרוחים ולכן הוא חושב שזה מראה החרטום. כמעט לכל סוגי התרגולים יש כיפוף קטן בקצה החרטום העליון שבולט מעט החוצה כדי שיוכלו לנקר ולחטט באשפות ולשלוף מהן את מזונם. כך ראיתי גם בתרגולי לגהורן הלבנים שגודלו בפינת חי ונתנו להם לגדול בטבעיות בלי שקטמו את מקורם. מה שהבאתי בשי"ח בשם שעה"ש הכוונה לכיפוף חזק שנועד לקריעת בשר בדריסה.

כא) שינוי זה אין בו שום ריעותא ומשמעות, והוא מצוי בבהמות רבות שאין הקנה עגול כמעגל אלא פחוס כאליפסה, וכתבתי עליו במכתבי הראשון להראות שהתבוננתי היטב ושמתי לב לכל שינוי שראיתי. אך היה מי שקפץ על המציאה כמוצא שלל רב, לאמר הנה עוד שינוי המצריך מסורת. כנ"ל לגבי מה שכתבתי שם שצבע הטחול שלו הוא בהיר בשונה משאר תרגולים שצבע הטחול שלהם כהה, גם שינוי זה לא מעלה ולא מוריד במאומה, ויש גם לתלות שאותם תרגולים שאני פתחתי היו חולים קצת או חסרי ויטמינים או פיגמנטים וכדומה.

כב) עיני תרגול הבראקל אינן גדולות בהרבה מעיני שאר תרגולים. הדבר רק נראה כך בדמיון כיון שכל עינו היא בצבע שחור (גם האישון וגם הלובר המקיף) ולכן עושה רושם כאילו היא גדולה. מראה לא מתקרב למראה עיני היענים והינשופים שעומדות ומביטות קדימה לפני, ואילו עיני הבראקל ניצבות הרחק בצידי הראש כמו כל העופות הנרדפים.

כג) נוצותיו של הבראקל ארוכות, כיון שהתרגולים הבאים לפנינו היום הם לאחר דורי דורות של בירור וטיפוח לשם תחרות הבל היופי, לכן יש לומר שהמגדלים שמרו וטיפחו את אותם בעלי הנוצות הארוכות. וראה מה שהבאתי במכתב הראשון ממדרש תנחומא שמוטות כנפיו של התרגול הם אחד משישים מנוצותיו. וגבי מה שהשיגו על הקצה החד של הנוצות, לא ראיתי ולא שמעתי בשום פוסק כלל כזה שעוף שנוצותיו אינן עגולות הוא עוף דורס או שיש איזו

כד) שהי ריעותא בכשרותו, ואם המדענים החליטו כך לאור נסיונותיהם, לעצמם קרו ולעצמם שנו ומה לנו ולהשערותיהם לעניין קביעת ההלכה. וראה בדרי"ת סוס"ק לג שהתיר העופות שראה בהיותו בגליציה שנוצותיהם עומדות זקופות ואינן מונחות זו על זו כדרך שאר תרגולים.

כה) מדבריו של בריבי ניכר שאינו רגיל בתרגולי חצר המגיעים לגיל מבוגר, אלא רק מכיר את התרגולים התעשייתיים הנחטפים מהלול בצעירותם ואינם זוכים להגיע לזקנה ושיבה, שזה דבר ידוע ומפורסם שכאשר התרגול הזכר מתבגר, זנבו מתנשא אל על בצורת קשת הנשפכת וזה כל זיוו והדרו, אך אמנם

אינו ארוך כלל כזנב הטווס, וגם יש חילוק עצום ביניהם, זנב הטווס נפתח לרוחב הגוף, ואילו זנב התרנגול נפתח לאורך הגוף.

(כו) כבר הבאתי לעיל ששינוי בצבעים הוא דבר הרגיל בין הארצות ואינו מעלה או מוריד דבר.

(כז) אני לא הצלחתי בעניי להבחין בהבדל ברור בין קולו של הגבר הבלגי לשל הגבר הערבי, שניהם קוראים במלוא הגרון מחצות הלילה עד אור הבוקר.

(כח) ראיתי כמה פעמים כיצד הבעלים של תרנגול בלאדי ערבי מנסה לתופסו ללא הצלחה, הוא מטפס ועולה על הגגות וקופץ מגג אל גג ומהגג אל הקרקע מגובה כמה קומות ורץ במהירות אדירה ומזנק ופורס כנפיים בדיוק כמו הבראקל.

(כט) כל מעופו של הבראקל הוא בתור סיוע לקפיצותיו שלאחר שהוא קופץ הוא מנופף בכנפיו, אך הוא אינו מסוגל להמריא מהקרקע כלפי מעלה יותר משניים עד שלשה מטרים.

(ל) גם התרנגול הוא נרדף ולכן הוא עוף כשר, והוא משתמש בכישוריו שהעניק לו הבורא כדי להינצל מרודפיו. וכיון שענינו קבועות לצידי ראשו הוא יכול לראות את הטורף מתקרב מרחוק ולהמלט מיד על נפשו.

(לא) הנה אנו רואים כיצד הבראקל נרדף, בטענה הקודמת טענו עליו שהוא פחדן ונרדף וצוד צדוני כציפור, ועתה טוענים עליו שהוא קרבי ורודף אכזרי. ובאמת אין שום דמיון בין מבנה גופו של הבראקל הזכר, שבתחילת גידולו הוא שייף עייל שייף נפיק, אך אח"כ הוא מזדקף ומתנשא לראש והולך בקומה זקופה וגאה של תרנגול חצר, לבין צורת הגוף של תרנגולי הקרב שהחזה שלהם בולט קדימה להדוף את אויביהם, ורגליהם דקות וארוכות כמשוטי ספינת קרב, וראשם זקוף כתורן אניית מלחמה, ואדרבה יש הודאת בעל דין מחכה"ט שהמינים האמריקאיים והאנגליים פותחו מתרנגולי קרב מהמזרח הרחוק.

(לב) אין לו על צוארו שום שערות ארוכות, אלו הן נוצות צואר רכות המצויות בכל תרנגול זכר כגון הלגהורן וכל מיני התרנגולים ומוכרות לכל מי שמכיר תרנגולי חצר שזוכים להגיע לבגרות ולגבורות, הצואר שלהם מזדקף ומתמלא בהדר נוצות אלו הנשפכות כמו הר. ודבר זה הוזכר ברמ"א לא בהלכות חלדה שבסימן כד אלא בהלכות נקיבת הושט שבסוף סימן כג, שכתב שלא ימרוט הנוצות אם יוכל לשחוט בלא זה, משמע שיש תרנגולים שאינו יכול לשחוט בלי זה. ומלבד זאת ניסיתי בתרנגולי הבראקל שכאשר תופסים אותם בתפיסה המיוחדת לשחיטה שבה מותחים היטב את ראש הצוואר בין האצבעות של השוחט, מקום השחיטה נמתח והנוצות מתרווחות ואינן מפריעות כלל לשחיטה לא בחלדה ולא בשהייה, כידוע למבינים בשחיטה, והרב המערער יצ"ו לא ניסה לתפוס את צווארם כנהוג בשעת שחיטה, אלא רק ראה שיש להם נוצות רבות והחליט ששייך בהם חלדה.

(לג) שוב אנו רואים כמה שאין לך נרדף בעופות יותר מתרנגול הבראקל, האחד טוען שנוצות צוארו מרובות ושייך בהן חלדה, וחבירו טוען שאין לו נוצות בבית

השחיטה. והאמת היא שיש לו נוצות, אלא שהן בנויות בצורה מרהיבה, שבתחילת הצואר במקום שחיטה הן קצרות, וככל שיורדים למטה כלפי הגוף, הן הולכות ונעשות ארוכות יותר ויותר כהר ההולך ומשתפל, ולכן כשמותחים הצואר לפני השחיטה באחיזה כראוי, הנוצות שבראש הצואר נפרדות ומפנות מקומן לסכין השחיטה הכשרה שתשחטם בכשרות, שכל השינויים שהועלו אינם חשובים כשינוי מהותי המצריך מסורת בפני עצמה, ועל כן מסורת התרגולים דעלמא מועלת עבור תרגול הבראקל.

(לד) ערעור זה מתבסס על מעשיו של אחד מגופי הכשרות שהביאו את תרגול הבראקל לא"י, שמהבינו שהציבור יסרב לעזוב את התרגול התעשייתי המשובח בעל הבשר, ולא ירצה לאכול מהבראקל דל הבשר המושמץ, לכן הציעו שיכליאו את נקיבת הבראקל הצבעונית עם זכר הפטם התעשייתי הלבן, שהרי בלאו הכי כל הציבור אוכל ממנו, וכך יהיה הרע במיעוטו שלפחות האם תהיה טהורה אך הבנים יהיו דומים במראם ובאיכות בשרם לפטם. אך זאת היתה רק מחשבה או מעשה נסיוני ברגעים הראשונים והעסקנים חזרו בהם והשמידו רוב העופות הללו. ועיקר הבאת הבראקל היא בקדושה ובטהרה לספק לציבור רק מהתרגולים הטהורים הגזעיים שלא עירבו בהם משום מין אחר, וחברת המסורת מתחייבת שעליהם תהיה שמירה שלא יכליאו ולא יערבבו בשום מין חסר מסורת לעולם.

ועתה יטען הטוען, יפה מאד שאתה מוצא תשובה נקודתית לכל תמיהה וערעור בנפרד, אבל ודאי תודה שזו ריעותא גדולה שיש לך כאן ל"ג ערעורים גדולים מפי גדולים על טהרתו, וחזי לאיצרופיה כל לערעור אחד גדול. יש לומר שגלוי וידוע לפניך שאילו היה בא התרגול הלז לשוחט להישחט, היה שואל את המביא מה הצבעים הללו, וכאשר היה עונה כך הוא התרגול בארצי ובמקומי, לא היה שואל דבר והיה שוחט לו כרצונו. אך עתה שהמביאים אותו מביאים אותו מתוך ביקורת על התרגול הקיים ואוסרים אותו, ממילא התחילו לבדוק בדרישות וחקירות את התרגול שהם הביאו, וכיון שניתנה הרשות לבקר, אינו יכול לעמוד במידת הדין. לכן יש שכל הרוצה להתקדש ולהיטהר במין שיש סיכוי גדול יותר שלא הוכלא לפחות למעלה ממאה שנה, הרשות בידו ואין להפריעו ממעשיו ולאסור עליו את העוף שהוטב בעיניו.

כנלע"ד בס"ד.

